

Ekspeditsioonil. Esiplaanil Vello Asi.
Foto: Henno Luts

ARHIIVIGA NÄITUSEL, WUNDERLICHITA

Novembri lõpus avati Eesti Arhitektuurimuuseumis näitus „Ekspeditsioon Wunderlich: 11 sisearhitekti”, mis tutvustab eksperimentaalses vormis Eestis eelmisel sajandil tegutsenud sisearhitekthe, nende tööpõhimõtteid ja tudengiaegset loomingut. Kuna näituse kujunemislugu on selgelt seotud Eesti Kunstiakadeemia sisearhitektuuri osakonna arhiivi taasavamise ja -avastamisega, vestles U toimetuse leitung, kogetust ja näitusest enesest protsessi vedajate, Arhitektuurimuuseumi kuraatori Carl-Dag Lige ja EKA sisearhitektuuri osakonna juhataja, professor Hannes Praksiga.

Andra Aaloe: Alustame täitsa algusest: kust tuli idee just sellist näitust teha?

Carl-Dag Lige: Kogu näituse idee hakkas tegelikult arenema juba kaugemalt. Kui Hannes [Praks – *toim*] kandideeris osakonna juhatajaks, siis aitasin tema programmi sõnastada. Kui Hannes oli juba mõnd aega ametis olnud, küsisin talt, et ehk osakond sooviks seda uut algust, uut energiat laiemale avalikkusele näituse formaadis esitleda. Väljakutseks oli Arhitektuurimuuseumi keldrisaal, mis on omaette keeruline ruum: võlvid, intensiivne karakter. Ja nii hakkaski mõte vaikselt tiksuma. Liikuisime peamiselt intuitsiooni ja emotsiooni najal. Ma ei tahtnud, et oleks nii, et mina tulen kohale ja teen osakonnast näituse, pigem tahtsin seda osakonnaga koos teha. Tööprotsess takerdus vahepeal, sest Hannes lootis, et ma ütlen konkreetse kontseptsiooni ette, aga ma ei võtnud seda rolli... See sama arhiiviruum – kümneruutmeetrine konku sisearhitektuuri osakonnas, mis oli kasutusel kui kolikamber tolmuimejate ja muu kolaga – oli paksult töid täis. Sealt oli näha, et eri aegadel on arhiivile pööratud erineval määral tähelepanu (viimasel kahekümnel aastal üsna vähe – hilisem kraam oli lihtsalt hunnikusse visatud). Sealt tuli siis näitusele alusmaterjal – arhiivimaterjalid, millega edasi töötada.

Andra: Vormilt on näitus nagu jalutuskäik metsas, iga kord kuuled, näed, märkad eri asju, avalduvad eri asjad. Üldiselt jäi mulle tugev lõpetamatuse tunne, ma ei saa kunagi teada, mida kõike neil inimestel öelda on, sest ma ei kuulegi neid väga hästi ja aeg saab niikuinii enne otsa, sest näitus on avatud iga päev vaid tunniks. Aga see tunne pole kindlasti mitte negatiivne, vaid pigem väljendab minu jaoks seda, et eksponeeritu – EKA sisearhitektuuri õpetuse lugu ja/või esitletud inimeste roll ja looming – on midagi märksa laiemat, kui esmapilgul hoomata oskad. Kas selline vorm oli taotluslik või lihtsalt juhtus nii?

Hannes Praks: Sellise näituseni jõudsime kuidagi poolalateadlikult tiimitööna, sõeludes ja kaaludes erinevaid teemasid. Algselt vaatasime näituse tegemise mõttega sisearhitektuuri osakonna nüüdisaega, aga siis tundus,

et tänapäeva kiht on nii hõre ning otsustasime, et laseme sellel veel settida. Aga kuna tudengid eslotsa sinna arhiivi sukeldusid ja sealt hakkas kohe aardeid tulema, siis tundus, et see maardla on täiesti piisav, mida näitusel eksponeerida. Olen korduvalt öelnud, et see on alles algus – see on sissejuhatav sündmus, millele tahaks juurde luua veebikeskkonna ning võib-olla teha veel mõni näitus samal teemal.

Keiti Kljavin: Miks otsustasite näitusel keskenduda just isiklikele?

Hannes: Minu jaoks sai kõik alguse sellest, kui Carl-Dag tegi tudengitega, kes olid käinud arhiivipraktikal, vaheülevaatuseks näituse. Tudengid panid arhiivi tööd seintele ja me analüüsisime seal 60ndate villade interjööre jmt ning neis tundus olevat mingi eriline inimpuudutus. Nad olid minimalistlikud, aga mitte jäised, vaid soojalt minimalistlikud. Materjalikäsitus ja vorm oli väga inimhõlmeline, värske – praegugi on kõik need teemad jätkuvalt ajakohased. Sealt vahenäituselt hakkaski kerima inimläheduse teema. Edasi juba käisime uuritavatel külas, kus nad rääkisid oma isiklike meenutusi, näiteks kuidas nad inimestega koolis suhtlesid. Need olid väga inspireerivad ja väga kurnavad väljasõidud.

Carl-Dag: Jah, see kestis kaks intensiivset nädalat.

Hannes: Iga vestlus toimus kellegi kodus ja võttis aega 2-3 tundi. Ning sama põnev kui vestlus ise, oli pärast EKA kaubikuga tagasi sõitmine, kus me kogu seltskonnaga arutlesime kuuldu ja toimunu üle – seminar EKA kaubikus. Need tudengid, kes pooljuhuslikult sinna ekspeditsiooni töögruppi juhtusid, said väga hea koolitundi.

Andra: Mis roll tudengitel näituse koostamisel-kujundamisel oli?

Carl-Dag: Tudengid aitasid arhiivipraktika raames arhiivi läbi töötada. Ja selle aine lõpp-ülevaatusel kerkisid esile tööd, mille tudengid olid välja valinud ja konkreetsest personist referaadi teinud. Sellest hindamisest jäid teatud teemad pinnale ning tudengid olid kogu aeg vestluspartneriks. Lõpliku valiku töödest koostasid siiski mina.

INTERVJUU

Hannes: Kujundus valmis samuti koostöös. Isegi kui mõni tudeng arvas, et söestunud laud siia näitusele ei istu – ei ole piisavalt väärikas korüfeede representeerimiseks –, siis see inspireeris näitusemeeskonda materjali pigem kasutama. Eks meil toimus hääletamisi ja kõik päris lõpuni ka demokraatlik polnud. Näituse kujundamise koosolekutel tekkis eri impulsse, minu tööks oli nende lõimimine.

Keiti: Persoonidega suhestumine: kas tudengite suhe oma valitud arhiivielementi – nad kandsid nimesiltidega kitleid, kehastudes selle kaudu justkui inimeseks, kelle töid nad külastajaile näitasid – oleks võinud olla veel mängulisem või ehk veel isiklikum?

Hannes: Ma ei olegi mõelnud, kas üks tudeng peaks käima ühe ja sama sisearhitekti töid presenteerimas. (**Carl-Dag:** Pigem on nad vahetanud.) Aga täna läksin minagi sinna esimest korda „tööle” ja hakkasin kitlit valima: Bruno Tomberg, Leila Pärtelpoeg: ei-ei, ma ei suuda, ei. Näiteks eal ei oleks julgenud Vello Asit valida – respekt on liiga suur. Pille Lausmäega oli lihtsam, kuna ma tunnen teda kõige isiklikumalt. Ma aiasin, et kui sa kedagi representeerid, siis sa süvened tema asjadesse uutmoodi, ja tõesti mulle jõudsid Pille tööd neid näidates ja üle vaadates küll mingil sügavamal tasandil kohale. Näitusel seistes olin ma kummalisel kombel närvis ja isegi mingi lavakramp oli, ehkki muidu võin mingisugusegi probleemita ka sajale inimesele esineda. Ehk oli asi selles, et siin ma esindasin mingit teist inimest ja lisaks sellele veel kogu tsunfti.

Carl-Dag: Mulle on jäänud mulje, et sina oled pigem erand – tudengid võtavad seda kõike märksa vabamalt. Aga küll neil kukla taga midagi ikka toimub.

Hannes: Jah. Tuleb keegi tuttav või antud sisearhitekti

õpilane, siis mingeid mõttekatkeid kõlab stendi juures kindlasti. Põhimõtteliselt võtavad tudengid seal endiselt osa sisearhitektuuri ajaloo tunnist.

Keiti: Kataloogis on olulisel kohal töölaua fotod. Kust see mõte tuli?

Hannes: Kataloogi töölaudad on komplektis näituse portreedega. Nii portree kui töölaud on hetk tänasest päevast.

Carl-Dag: Päris aus olles olid need töölaua fotod varumaterjaliks. Palusime Renee Altrovil külastajatel teha fotod nii persoonidest kui ka töölaudadest ja nii olid need meil olemas. Meil oli veel teisi sisukomponente, mida näidata. Oli ka see mõte, et võib-olla paneme välja ühe olulise eseme iga persooni kodust, aga kokkuvõttes on hea, et me seda ei teinud, sest see ruum on just nii piisavalt kontsentreeritud. Kataloog oli samuti kiire loomingu- ja protsessi tulem: nimelt otsustasime üsna protsessi lõppfaasis loobuda kogu etiketaazist näituse ekspositsiooni sees. Selle asemel tegime väikese kataloogi, kus tekkis hea võimalus töölaua fotode näitamiseks. Kataloog on midagi, mille iga külastaja saab kaasa võtta, samas see ei dubleeri seda, mis on näitusesaalis, vaid on pigem osa terviklikust kogemusest, täiendades saali ekspositsiooni.

Keiti: Ja portreefotodel on näitusel väga oluline osa...

Hannes: Jah, ühel hetkel saime aru, et need fotod peavad olema. Tegelikult peaks siin ütleva ära, et me eksponeerime siin näitusel seda, mida tegelikult näha pole. Ehk me näitame nende spetsialistide esimesi töid ja me näitame nende tänast portreed – kogu seda informatsiooni, mis nende näkku on aastatega talletunud. Põhimõtteliselt me tunneme huvi selle vastu, mida on tehtud tänase päeva ja alguse vahel, ja see on see, mida me esitleme, mida aga

Leila Pärtelpoja töölaud. Foto: Renee Altrov.

Foto: Henno Luts.

näitusel väljas ei ole. Seda peab ridade vahelt lugema.

Andra: Aga näiteks Vello Asi puhul näed tema stalinistlikke töid ja siis juba vana meest, kes istub aknalaua ja vaatab kaugusesse, meenutab ja ootab. See, mida ta tegelikult tegi – oli täiesti uue sisearhitektuuri suuna vedur Eestis – nendest kahest hetkest välja ei tule. Võib-olla vaataja jaoks, kes Eesti sisearhitektuuri ajaloost palju ei tea, läheb mingi kiht siin kaotsi...

Hannes: Eks see oleneb jah, palju sa eelnevalt erialasse süvenenud oled.

Carl-Dag: Minu jaoks pole erialane praktika ja tehtud tööd selle näituse puhul üldse olulised. See ei peagi esile tulema.

Hannes: Oluline asi, mida me selle näituse puhul otsime, on see, et iga töö taga on inimene. Kuidas inimene suhtleb, mida ta tunneb, millest tema maailm koosneb. Seda küsisime intervjuudes ja seda üritame ka ekspositsioonil väljendada.

Carl-Dag: Pigem loodan, et näitus ei fetišeerii ajalugu, vaid kasutab ja tõlgendab seda loovalt. Mulle on iseäranis oluline olnud just jõuline tänapäevane filter. Tänapäeval tegutsevad inimesed suhestuvad ajaloo praeguse hetke kaudu. See ei ole ajaloo poodiumile tõstmine... Muuseumipoolne lähteülesanne oli elamusliku keskkonna ja terviklikuna mõjuva atmosfääri loomine.

Keiti: Kas isiklike valik oli mõjutatud osakonna arhiivi loogikast – või selle puudumisest?

Carl-Dag: Loogikat seal eriti ei olnud jah. Tegemist on mingis mõttes subjektiivse valikuga arhiivist – palju olulisi tegijaid on puudu, mõni samas ei peaks seal ehk olema. Aga nendelt välja valitud inimestelt olid arhiivis ägedad tööd olemas ja nii meie valik vormuski. Näiteks Maile Grünbergi või Toivo Raidmetsa töid seal säilinud pole, paari kesise erandiga. Otsustasime tervikuna loobuda osakonna juhatajate eksponeerimisest, ent kõik nad on näitusel siiski kohal, olgu siis intervjuude, tudengitööde juhendamise või Hannese puhul näitusekujunduse kaudu.

Hannes: Jah, Raidmets oli minu õpetaja ja inspireerija. 1990ndate alguses tegi ta installatsiooni, kus oli lauavirn, neoontorud vahel. See objekt inspireeris mind tol ajal vormiliselt ja ideeliselt tohutult ning näituse kujunduses – põletatud laudades – näen vormilist mõju. Raidmetsale viidatakse palju ka intervjuudes.

Carl-Dag: Intervjuudest tulevad jõuliselt esile ka Edgar Johan Kuusik, Edgar Velbri, Väino Tamm. Üks põhjus osakonnajuhatajate eksponeerimisest loobumiseks oli, et me ei tahtnud liialt keskenduda institutsioonile endale.

Hannes: Selle protsessi ühe olulise tulemina oskame nüüd arhiivi paremini väärtustada. Mina tahaks arhiveerimist ka jätkata ja sellesse süvenenuna võiks tekkida mingi kontseptsioon, kuidas tänases digitaalses maailmas üldse asju jäädvustada. Ka akadeemias on palju räägitud sellest, mis nn MET-fondidest [metoodiline fond – toim] edaspidi saab, kuna näiteks uues hoones ei ole neile üldse ruume mõeldud. Ka meie osakonna MET-fond pidi

INTERVJUU

siin vahtkonnavahtetusega peaaegu kaotsi minema... Olen aru saanud, et see fond ei tohiks minna muuseumi, vaid jääma osakonna juurde. Nii on ta kõige mõttekam. Minu missioon ongi arhiiv korrastada ja osakonna juures hoida ning kui taas toimub vahtkonnavahtetus, siis annan selle koos ametiga ka edasi.

Carl-Dag: Jah, rektor Mart Kalmul on kuuldavasti plaanis EKA arhiividega lähitulevikus süvitsi tegeleda, et saada parem ülevaade, mis neis üldse on.

Keiti: See väljapanek on vist teine kord peale EKA 100. aastapäeva juubelinäitust, kui akadeemia arhiiv avalikkuse ette tuuakse. Kas sellest võikski ehk saada iga osakonna sisemine kohustus loodud materjali alal hoida ja näidata?

Hannes: Ühel EKA koosolekul juba anti osakondadele selliseid kohustusi.

Carl-Dag: Eks nende arhiivide olukord on osakonniti erinev: kui on inimesed olemas olnud, kes sellega tegelevad, siis on arhiivis ka parem seis ja olukorrast on ülevaade. Mõnel pool aga on kõik laokil. Sõltub täiesti akadeemia siseüksustest. Sisearhitektuuri osakonnas oli arhiiv küll unustustesse vajunud, aga seal on tegelikult väga palju väärtuslikku säilinud.

Hannes: Meil on plaan kogu see arhiiv digitaliseerida (selle näituse materjal ja veidi veel on nüüd ka serverisse laetud) – nii oleks ta kõige paremini kasutatav õppetöös ja levitav erialases ringis. Aga mulle väga meeldis see Carl-Dagi mõte, et me näitusele siiski originaalid välja panime. Paberi kortsudest tuleb välja omaette info. Ma arvan, et tänapäeval, kui kõik on online, siis selles *offline*-arhiivis käimine ja materjalile keskendumine on väga oluline. Peakski tudengeid süstemaatilisemalt sinna saatma.

Andra: Kas muidu digitaliseerimine ja muuseumide veebiväravad, mis kogu vana materjali otsijale koju toovad, muudavad kuidagi arhiivinäituste kureerimist ja tulevikku? Kas sellised kogemusruumilised hetkede ja seoste sugestiivsed väljalagustamised on uues muuseumis üha rohkem esil?

Carl-Dag: Ma ei arva, et see näitus oleks nii eriline. See erineb võib-olla oma formaadilt ning on pigem orienteeritud sündmuslikkusele. Aga mis puudutab arhiive, siis muuseumid on alati olnud sellised kohad, kus töötavad spetsialistid, kes muuseumi tohututest kogudest valikuid teevad, mida inimestele näidata. Mõistagi valiku tegemise metodoloogia ja põhjendused muutuvad ajas. Mis puudutab digirevolutsiooni muuseumide maailmas – ühest küljest on see väga tore, et sa saad ekraanil kas või terve muuseumi kogu läbi sirvida ja et tavakasutaja materjalile lihtsamalt ligi saab. Aga kui sa pole spetsialist, ei tea sa tihti, mida otsida, sest kõike on nii palju, ja selleks ongi vaja, et keegi teeks sulle kontsentreeritud valiku.

Keiti: Kuidas arhitektuurimuuseumis suure riikliku digimisprogrammiga hakkama saadakse?

Carl-Dag: Meil tegelevad sellega peavarahoidja ja

teadurid, minu otseste tökohustuste hulka see ei kuulu. Ma arvan, et on igal juhul positiivne, et väärtuslikum osa kultuuripärandist püütakse digitaliseerida. See on ühekordne suur pingutus ja kui kord selle kihi veebi saab, siis mõneks ajaks ta jääb. Minu jaoks aga on selles digivärgis kogu tehnoloogia ainult vahend ja oluline on see, mida sisuga tehakse: kes teeb, kuidas teeb, miks teeb.

Hannes: Jah, minagi olen jõudnud arusaamisele, et ega see digitaliseerimine mingi imerelv ei ole – digispämi tuleb igast aknast sisse niigi palju. Mul on pigem tunne, et füüsiline arhiiv ei tohi kaduda, sest selles on mingi teine energia, atmosfäär, lõhn, mis digis kaduma läheb. Näiteks kui puudutad mõnd planšetti, mida pole aastakümneid katsutud – selles aktis on vägev infovahetus. Kui me digitaliseerime kogu arhiivi, viime selle ära Lasnamäele ja lappame vaid ekraani, siis me kaugeneme. Ekraaniga lõikame me materjali endast lahti... Võib-olla see ongi oluline aspekt meie näituse koostamise puhul, et me ei ole tänapäeva tudengitega praeguse hetke ja ajaloo vahele ekraani pannud. Me liigume nagu ajamasinas ja oleme füüsiliselt nii lähedal erinevatele aegadele.

Carl-Dag: Kui sa vaatad kahemõõtmelist joonist, siis esmapilgul sa ei adu, et joonis on tegelikult kolmemõõtmeline: rapidograaf avaldab paberile survet, läiked jne – ja see on terve maailm, mida vaatad. Ekraanilt seda ei hooa.

Hannes: Täna ma tabasin end mõttelt, et me vist käelisust – käsitsi tehtut – küll seal näitusel veidi fetišeerime...

Carl-Dag: Mida mina olen rõhutanud, on ikkagi see sama kehakogemuse põhine tähendusteke. Olgu sa külastaja, autor, looja – su intellekt ja keha toimivad alati koos. Nii loomeprotsessis kui ka näituse kogemisel. Seda võib nimetada sensoorse poole fetišeerimiseks, aga see on tegelikult miski, mis 20. sajandi jooksul ja eriti nüüd, uues digihiskonnas on kippunud ununema.

Hannes: Meil osakonnas on kogu see käeline tegevus jätkuvalt, juba aastakümneid väga hinnas: tiseritöö, puutöö-koda, projektigraafika. Näiteks viimane on oluline just keskendumisharjutusena. Keskendumine ja süvenemine on teema, millega ma püüan osakonnas kogu aeg tegeleda.

Keiti: „Ekspeditsioon Wunderlich” – väga hästi valitud pealkiri. Ometi Wunderlich ise näitusel ei osale...

Hannes: Ta ei mahtunud kujunduslikult sisse. Mulle hakkas see intriigikohe meeldima, et Wunderlichi näitus, kus teda ennast ei näidata. See on nagu *hommage*, sest näitame tema järeltulijaid, koolkonda, kellele Wunderlich aluse pani. Inimeste kaudu on ta muidugi selgelt näitusel kohal.

Carl-Dag: EKA sisearhitektuuri osakonna arhiviist tuli välja kaust enam kui saja Wunderlichi originaaljoonisega. See oli üks ekspositsiooni potentsiaalne osa, aga otsustasin, et jätame välja. Wunderlich väärib omaette suure saali näitust ja põhjalikku uurimist. Ning tema professionaalne looming ja teiste tudengitööd ei moodustanud orgaanilist komplekti. Wunderlichiga tegeleme loodetavasti veel ekspeditsiooni mõnes järgmises lõigus.

Keiti: Mis on olnud teile kõige üllatavam tagasiside näituselt?

Carl-Dag: Üks tore asi on see, et kui joonist hoiab inimene, siis jäävad väikesed lapsed ka seda vaatama. Nii paelub isegi suvaline arhitektuurijoonis lapse tähelepanu. Üldse see kontsentreeritud lahtiolekuaeg ning etenduse- ja näituseformaadi piiritsoonis olemine aitab ülal hoida intensiivsust – sul on vaid tund aega kohal olemiseks. Näituse koostamisel jätsime teadlikult kõrvale akadee-

milis-ajaloolise lähenemise ja lähtusime intuitsioonist ja emotsioonist. Aga mul endal oli näituse koostamise ajal, on praegugi, peas üks oluline küsimus ning loodan, et saime näituse kaudu sellele vastamisega vähemalt osaliselt hakkama. Nimelt, et kuidas tegeleda ajaloo mitte liialt akadeemiliselt, vaid just näitusekogemust ja tänast külastajat silmas pidades, see tähendab tugeva tänapäevase filtri kaudu, värskest, nii et inimene tunneks, et näitusel on midagi rohkemat kui lihtsalt arhiivist välja tassitud ajalugu.

Foto: Henno Luts.

